

TORNAI JÓZSEF

Péntek-szigeti napló

A ráckevei Duna-ág védelmében, a part menti bozótostól takart sátramban, a civilizáció áldásaitól nem háborgatottan végre papírra vethetem régóta érlelődő gondolataimat. Tábortüzem hamvadozó parazsán szememet csípve füstölög a hajnali esőtől még kissé nedves rőzse, de lassankint lángra lobban. Menynyivel elviselhetőbb a természet, mint egy nikkeltől-réztől csillogó hot-dog-vagy hamburgercsárda romlott füstje és diszkózenéje!

Tévedés, hogy a fehér civilizáció háromezer éves képződmény. Eredete valóban a görögökhöz nyúlik vissza, de a folytonosság már a hellenisztikus korszak múltán megszakadt a görögséggel, illetve a római kultúra zsákutcájába torkolt. A Római Birodalom egy-két civilizációs termékén kívül (csatornázás, jog, retorika, zsoldossereg, latin ábécé) alig tudott valami újat, epigonműveltsége a görögökhöz képest inkább stagnálást vagy visszafejlődést hozott, mint előrehaladást: Róma az ókor Amerikája, Európa óhazája, Görögország mellett.

*

Amit a fehér civilizáció középkorának tartunk, a gótika előtt nem haladja meg a keleti kultúrákat. A kor művészete a román templom és az ikon. Igaz, hogy a román templomban benne van a római építészet nagy vívmánya, a dongaboltzat, de ez is keletről származik, s egy román dóm semmivel sem kevesebb egy hindu templomnál. Az ikon pedig, ha a modernizált Európában terjedő és egyoldalúan a reneszánsz nagyságát hirdető művészetszemlélet felől értékeljük, merevebb és élettelenebb, mint bármely keleti festmény, már ahol az emberábrázolást a vallás megengeti. A román-kori művészet európainak még nem európai, de keleti művészetnek már korcs. Ez az életképtelenség lesz későbbi fejlődésének, azaz tagadásának és megreformálásának hajtóereje. Csak a bizantinista kelet-európai országokban fogadják el kritikátlanul fél évezreddel tovább a középkori ikont, mint Európa nyugatibb felében, szerencsére minket is oda értve. A szerencse persze, mint mindig, ezúttal is viszonylagos. Legalábbis forgandó.

*

Az, amin fehér civilizációt értünk, s ami napjainkig egységes folyamatban szemlélhető minden talmiságával és csodájával együtt, a keresztes háborúkkal kezdődik. Történelmi szempontból nézve lényege a kíméletlen hódítás, pusztítás és a megszállott szerzészvágtyól vezérelt gyarmatosítás. A kultúra szempont-

jából tekintve pedig az idegenben szerzett művelődési javak beolvasztása a rómaiaktól kapott örökségbe. Vagyis az eklektika.

A keresztes háborúnál ostobább és alantasabb vállalkozás azelőtt még sosem volt az emberiség történetében. Ennek köszönheti Európa a vérbajt és a képletes értelemben mindmáig minden lehetséges formáját a kéjgyilkosságnak és a pedofiliának. Ennek köszönhetjük mi, magyarok az oszmán bosszút, a török hódítást, mely nem egyéb, mint visszavágás a keresztes hadjáratokért. A békeszerető töröknek esze ágában sem lett volna megindulnia észak felé tűzzel-vassal, ha nincs a keresztes háború. Így akarta elejét venni egy újabb, létét fenyegető hadjáratnak. Nem tehetett róla, hogy éppen mi és a balkáni népek estünk az útjába. Ám ne feledjük el: a keresztes háború a fehér ember eredendő hajlamának köszönhető. Annak az olthatatlan *furornak*, amely útra indította az argonautákat az aranygyapjúért, Agamemnon és Menelaoszt a görög seregek élén Trója kincseiért és Helénaért, majd Odüsszeuszt a tíz évig tartó tengeri kalandokért, hogy különféle boszorkánytanyákra is elvetődjön, s a küklópszbarlangba és az Alvilágba is leszállhasson, vagy szétnézzen a mámorhajhász lótuszevők földjén, mintha egy önmegtartóztató Baudelaire lett volna a Pimodánban. Ennek a hajlamnak köszönhető az a minden ésszerűsége túlmutató, vakmerő vállalkozás, amely nemhogy egy töröknek vagy arabnak, de egy kínainak, egy hindunak vagy egy japánnak sem jutott volna soha az eszébe (majd eszébe jut még, nem is kell már sokat várakoznunk, mosolygós előőrsei már itt vannak!), hogy fölkerelkedjék, és messze az otthonától, a hazájától keresse boldogulása forrását. Nem csupán a tudatos bizonytalansággal kitűzött úti célt követve, hanem az ezt irányító legfőbb úrnak és parancsolónak, a kíváncsiságnak engedelmeskedve.

Az első földkörüli hajózások, az Indiák felkutatása, a szélrózsa minden irányában elinduló fölfedezők, a köhögős észak-európai országokból oroszán- és tigrisvadászatra induló úri kalandkeresők, az Afrika őserdeit egy-egy színes lepkefajtáért vagy orchideáért tűvé tevők, pihent agyú állat- és növényleltározók meg a későbbi olajkutatók vajon nem a fehér civilizáció legtipikusabb képviselői? Vajon nem ők-e azok, akiket a hindu yogi csakúgy, mint a halálát türelmes éhezéssel váró pária és a tibeti bonc éppúgy, mint a pekingi riksakuli a legnagyobb értetlenséggel szemlél? Mert mi végre ez az irracionális kíváncsiság, mi ez a semmiféle fáradtságtól és kockázattól, ismeretlen veszedelemtől vissza nem riadó hajszolása a kényelemnek, a biztonságnak és az ismeretváagnak, ha nem a megtestesült téboly, amely a keleti embertől a történelem folyamán olyan idegen volt, legalábbis ezekben a formákban?

*

A fehér embernek nem az a legfőbb bűne, hogy amikor Amerika, Afrika vagy Óceánia partjára lép, ezeken a paradicsomi tájakon azonnal kitör a gyil-

kolási láz, megkezdődik tíz- és százezernyi bennszülött lemészárolása, rabszolgává befogása és korbácsolása, járványok elterjesztése, az egzotikus állatok módszeres kiirtása és trófeáinak begyűjtése. Sokkal nagyobb vétség a fehér ember mentalitásának járványszerű meghonosítása az egész világon, mindenekelőtt a kíváncsiság és a szerzési vágy ördögének szabadon eresztése, kártékony szellemének kiengedése a palackból, mely aztán a gyűlölet iszonyú képében mint a tájfun száguld végig a földrészeken. Azok a színes gyöngyök és más ócskaságok, amelyekkel az első konkvisztádorok elkápráztatták a naiv bennszülötteket, nem azért hordozták a legnagyobb erkölcstelenséget, mert cserébe hajórakományokra való aranyat, gyémántot, elefántcsontot és igazgyöngyöt söpörtek be értük. Hanem, mert fölkellették az őshonos emberekben a vágyat arra, hogy megszerezzék a számukra még ismeretlen javakat, illetve azt, amit éppen ismeretlensége miatt értékesnek vélték mesterségesen felszított kíváncsiságukban. Számukra az üvegből készült csecsebecsék ugyanolyan bűnre csábító, vérrel szennyezett, ördögi tárgyak lettek, mint fehér hódítóiknak az arany. Az az apróság, hogy néhány fehér kalandort az emberiség legrégebb szokásaihoz híven itt-ott megvacsoráztak az őslakók, ehhez képest elhanyagolható. A baj csak az, hogy nem tudták: ezt nem az étvágytól vezetette, hanem a legjobban fölfogott önvédelemből, az emberiség géniusza nevében kellett volna cselekedniük. Persze, hogy nem az emberevést védem. A kulturális önvédelem fontosságát hangsúlyozom.

*

A középkor végén, éppen a keresztes háborúk elültével van egy alig másfél évszázadig tartó időszak, amely Európa történetének legnagyobb lehetőségeit villantja fel. Az emberi történelem huszonnégy órájából ez az alig tíz percnyi időszak a gótika. Ez nem más kultúrák majmolásából alakult ki, ez úgy nőtt ki a romanikából, mint az önmagában értéktelen vadalanynya oltott, különleges nemesítvény. E korszak megérdemelné, hogy általa valóban nagynak tekintsük a fehér ember kultúráját. Ámde mindaz, ami ezt közvetlenül megelőzi, a keleti kultúrákhoz képest merő középszerűség, és mindaz, ami ezt követi, a hanyatlás csalóka, tetszetős formája. A gótikus templom elhítteti velünk, hogy Isten akart az emberrel valamit. Kiválasztott teremtményének lehetővé tette, hogy legalább a bokája környékén megközelítse őt. Lehet, hogy még kedve is telt a gótikus katedrálisban és Dante *Isteni színjátékában*. Kár, hogy a fehér civilizáció harmadik vívmánya, a preklasszikus és a klasszikus zene csak évszázadokkal később csendült föl ezekben a templomokban. De ha azt vesszük, hogy a gótikus katedrális tervezése mennyire meghaladta a korabeli technika lehetőségeit, hogy például a milánói dóm építése az 1300-as évektől egészen az 1830-as évekig, szinte Beethoven haláláig elhúzódott, akkor beláthatjuk, hogy az egyidejűségnek ez a hiánya elhanyagolható.

*

Charles O. Shatterhand amerikai kultúrantropológus mondja, hogy balgaság a civilizált fehér embert „beszélő állat”-nak tekinteni, mert ezzel éppen a lényegétől fosztjuk meg: az individualizmusától. A civilizált fehér ember legfőbb tulajdonsága az önzés. A beszéd kommunikáció, az ember pedig eredendő hajlama szerint se nem kollokvialis, se nem kollektív, sem nem kommunális lény, csupán kényszerből az, mert tömeglétre kényszerül. Azért beszél, hogy másokkal közölje gondolatait, másképpen mondva, hogy másokat félrevezessen. Ebből az értékére nézve semmi jó nem következik. Csak az üres fecsegőnek és a minél nagyobb társadalmi sikerre törekvő szélhámosnak telik öröme a beszédben. Az alkotó ember mindig önmagának vagy önmagával beszélget, ami azt jelenti, hogy Istennel folytat egyoldalúan – választ nem remélhetve – dialógust.

Egy másik amerikai, O. Firehand azzal a darwini vélekedéssel száll szembe, amely szerint az ember szerszámforgató állat. Ez azért nem állja meg a helyét – fejtegeti a paleontológus –, mert a szerszámforgató ügyesség az ember legroszszabb hajlamából, az öldöklés technikájának kifejlesztéséből és tökéletesítéséből következik. A technika a háborúzás, az emberölés tudományának mellékterméke. Nyilván így volt már az őskorban is, amikor a vadászat és az emberölés egyre ment, de a legszemléletesebb példákat a hidegháború legutóbbi fél évszázada kínálja. Az amerikai és a szovjet haditechnika erőltetett fejlesztésének és versengésének „köszönhető” a légi közlekedés, az űrhajózás, a távközlés, a számítógép-technika, sőt a gyógyászat gigantikus fejlesztése csakúgy, mint az atomerővel működtetett erőművek és a vízi, tengeralatti, szárazföldi és légi közlekedési erők rohamos tökéletesedése. Így elmondhatjuk – nem is olyan képletesen –, hogy minden háztartási gépünkben, személygépjárművünkben, maroktelefonunkban, villanyborotvánkban vagy porszívóunkban, melytől a technokraták úgy el vannak ragadtatva, egy-egy láthatatlan pokolgép ketyeg: az a titkos szándék és energia-befektetés működteti, amely embermilliók minél gyorsabb és hatásosabb elpusztítására irányul.

*

El kell ismerni azonban, hogy bármilyen fájdalmas, a technikai civilizáció romlasztó és züllesztő „áldásai” nélkül már képtelenség volna fenntartani magunkat. Mit nem adnék most éppen egy konzervnyitóért, hogy ezt a nyavalyás dobozt felnyithassam, s hogy egy valóban hatékony, de az ózonpajzs épségére és az emberi egészségre közvetlenül sem káros szúnyogirtóval elriaszthassam ezeket a telhetetlen vérszívókat. A kezdethez kellene visszatérni, amikor még csak istenek voltak, s még nem jutott eszükbe, hogy sárból gyúrva és lelket lehelve belé, megteremtsék az embert, akitől aztán maguk is minden rosszat eltanulnak. Samuel Howkins indianapolisi megfigyelő, az apache-ok vallási szokásait tanulmányozó őstörténész egykori munkatársával, O. Death-vel vitat-

kozva megállapítja, hogy ha az aranykorban, az istenek korában élnénk, akkor magunk is istenek volnánk. Nem lenne értelme, hogy imádkozzunk, nem ír-nánk verset és esszénaplót, nem hallgatnánk zenét, és nem gondolkozhatnánk a fehér civilizáció szenvedélyesen kétségbe vonható áldásairól, amelyek hiánya lassan az őrületbe kerget minket, szegény magyarokat.

(Ferdítette: ALFÖLDY JENŐ)

